

PB- PP

BELGIE(N) - BELGIQUE

Verantwoordelijke uitgever:
Daniel Peterfreund,
Britselei 43 – 2000 Antwerpen

NIEUWSBRIEF SYNAGOGHE HEIDE-KALMTHOUT

We hebben niet zoveel nieuws te melden, behalve dat het lopende handhavingsproject verder zijn gang gaat.

We vernamen dat eigenaars/erfgenamen een aangetekende brief ontvingen van de inspecteur onroerend erfgoed van het departement Omgeving – Afdeling Handhaving Antwerpen. Hierin werd hen medegedeeld dat er op 1.9.2024 een proces-verbaal werd opgesteld voor de verwaarlozing van de als monument beschermde synagoge in Kalmthout.

Omdat herstel uitblijft, heeft de advocaat opdracht gekregen om hen te dagvaarden voor de burgerlijke rechtbank. Zij ontvingen ook de herstellvordering.

Nu verder afwachten hoe alles verder verloopt en ondertussen gaat het verval van het beschermd monument verder.

Rekeningnummer 745-0172116-10 – IBAN-nummer BE41 7450 1721 1610. BIC code KREDBEBB van HERITA VZW

Oude Beurs 27 – 2000 Antwerpen.

Vermelden: Gift synagoge Heide-Kalmthout.

Voor elke storting van 40 Euro op deze bovenvermelde rekening ontvangt u een fiscaal attest.

VZW “Synagoge Heide”

Kerkeneind 13 - 2920 KALMTHOUT - 03/620 22 10

Secretariaat 0477/73.24.99

E-mail : info@synagogeheide.be

Website <https://synagogeheide.be/>

Rekeningnummer: 850-8688981-10 - IBAN-nummer BE41 8508 6889 8110 - BIC-nr.: NICABEBB

Het verzet en de Jodenvervolging

In drie recent verschenen boeken wordt ingegaan op de vraag hoe het georganiseerde verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog stond tegenover de Jodenvervolging.

Sluikbladen

Lieven Saerens signaleerde eerder in *Tegendruk. Geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog*¹ dat Arlette Cige een 600-tal verzetsbladen tijdens de Tweede Wereldoorlog bekeek en in slechts 86 (13 %) artikels terugvond over de Joden in ons land. In 1940, het jaar waarin op 28 oktober de eerste verordening over Joden verschijnt, zijn het 9 artikels. In 1941 zijn het 37 artikels. In 1942, het jaar waarin het verplicht dragen van een gele Davidster wordt ingevoerd, 85 artikels. In 1943 zijn het 50 en in 1944 nog 36 artikels.

Onderzoek van Lieven Saerens naar 26 sluikbladen in Antwerpen bracht aan het licht dat het aantal artikels over Joden daar hoger lag, maar toch nog altijd maar in 7 van de 26 onderzochte sluikbladen (27 %). In totaal gaat het om een 20-tal artikels, met als eerste en de meeste in het blad van de trotskisten en zelf ook Joden Henri en zoon Ernest Mandel. De andere sluikbladen zijn drie bladen uitgaande van het Onafhankelijkheidsfront, één communistisch blad, één socialistisch blad en één eerder liberaal blad. Alhoewel het volledige politieke spectrum, van extreemrechts tot extreemlinks, verzetsorganisaties opzette, is het bijna uitsluitend in de linkse pers dat er bekommernis is voor het lot van de Joden.

Het “eerder liberaal blad” *Steeds Verenigd* veroordeelt de beruchte pogrom in Antwerpen op Paasmaandag 14 april 1941, maar zegt tegelijk: “Beste lezers, denkt nu niet, dat wij Belgen voor de Joden zijn. Neen verre van daar. Maar toch ’n Jood is ook een mens” (*sic*). Met de razzia’s in 1942 evolueert de redactie naar het openlijk veroordelen van wat gebeurd is, inclusief het veroordelen van de Antwerpse politie. *Het Vrije Woord*, het blad van vader en zoon Mandel (*let op: er zijn nog twee andere sluikbladen met dezelfde titel, r.m.*) veroordeelt ook de rol van burgemeester Leo Delwaide als hoofd van de politie.

Antwerpen

De belangrijkste evolutie na de razzia’s in 1942 in Antwerpen is de oprichting van het Joods Verdedigingscomité (JVC) als deel van het Onafhankelijkheidsfront. Joodse verzetsmensen vormen een belangrijk deel van het JVC dat zich specialiseert in de hulp aan Joden. Een van de bekendste leden is Leopold Flam voor wie in 2025 in Antwerpen een herdenkingsprogramma wordt opgezet. Leopold Flam is een zoon van Joodse migranten uit Polen. Maar er zijn ook niet-Joden lid van het JVC. Zoals de socialistische

¹ Online: <https://warpress.cegesoma.be/sites/warpress.cegesoma.be/files/Tegendruk.pdf>.

schepen Adolf Molter die op 1 september 1942 ontslag neemt uit het Antwerpse college van burgemeester en schepenen omwille van de samenwerkingspolitiek van het stadsbestuur met de Duitse bezetter².

Uit de uitgebreide bijdrage van Nico Wouters over het verzet in Antwerpen in *Stad in verzet. Antwerpen tijdens de Tweede Wereldoorlog*³ onthouden we dat de eerste leiders van het verzet niet altijd dezelfde zijn als later, omdat ze gevangen genomen worden, naar de kampen gestuurd of geëxecuteerd. De organisatie van verzetsgroepen moet bijgevolg vaak vernieuwd worden, en aanwerving van nieuwe leden moet omzichtig gebeuren om niet verraden te worden. Zodra er perspectief komt voor het weggagen van de Duitse bezetter wordt het zonder vernielingen behouden van de Antwerpse haven het voornaamste objectief. De Duitsers willen de haven dynamiteren bij hun vertrek, maar het verzet verhindert dit. Andere mogelijke verzetsactiviteiten worden ondergeschikt gemaakt aan dit doel. “Vanuit diezelfde strategische behoedzaamheid kun je deels ook de relatieve onverschilligheid verklaren ten aanzien van de Jodenvervolging”, schrijft Nico Wouters. “In hoeverre xenofobie of antisemitisme een significante rol hebben gespeeld in die onverschilligheid, is door een gebrek aan juiste bronnen moeilijk te beantwoorden.”

Mechelen

In het vuistdikke *Mechelen 1940-1945. Biografie van een stad in oorlog*⁴ belichten de historici Geert Clerbout en An Rydant ook de Jodenvervolging in Mechelen. Daarbij komt uiteraard de Dossinkazerne ter sprake van waaruit 28 transporten naar Auschwitz-Birkenau georganiseerd worden (voor 25.843 Joden en 365 Sinti en Roma). Vele Mechelaars waren bang voor wat zich binnen de Dossinkazerne afspeelde, maar velen wilden het ook niet weten en werden daardoor onverschillig. Ook kardinaal Van Roey, die in vogelvlucht op 400 meter woont, werkt en slaapt, blijft apathisch. Maar ook in Mechelen is het in de schoot van het Onafhankelijkheidsfront opgerichte Joods Verdedigingscomité (JVC) actief om Joodse kinderen en ook volwassenen te laten onderduiken. Vanaf mei 1943 mogen kinderen zonder ouders niet meer gedeporteerd worden vanuit de Dossinkazerne. De kinderen zouden naar de door de Duitsers gecontroleerde ‘Joden Vereeniging in België’ gebracht moeten worden. Grijze Zusters komen de kinderen ophalen in de Dossinkazerne en zorgen voor een veiliger toekomst door de Duitse orders te negeren. Kinderopvang, ziekenzorg en vakantiekampen worden grotendeels door katholieken georganiseerd en zijn plekken waar Joodse kinderen naartoe gebracht worden.

NMBS

Op vraag van minister voor mobiliteit Georges Gilkinet en voorzitter van de Senaat Stephanie D'Hose onderzocht het Studiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (CegeSoma/Rijksarchief) de rol van de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS) bij de deportaties van raciaal vervolgd (Joden, Sinti en Roma), politiek vervolgd (tegenstanders en verzetsmensen) en verplicht tewerkgesteld. Nico Wouters' rapport is vorig jaar ook als boek verschenen⁵. Eén van de vragen was of de NMBS vergoed werd voor die deportaties (spoiler alert: het antwoord is ‘Ja’). De NMBS wordt gerund als een privébedrijf met een strategisch nationaal belang. Het is zowel het grootste bedrijf in België als de grootste openbare dienst in België. Zowel de Duitse bezetter als de Belgische bevolking hebben belang bij

² Meer hierover in de bijdragen van respectievelijk Nico Wouters, *Het verzet in Antwerpen tijdens WOII*, en Janiv Stamberger en Dorien Styven, *Joods verzet in Antwerpen (1940-1944)*, in: Nico Wouters & Frank Seberechts (red.), *Stad in verzet. Antwerpen tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Lannoo, 2000, 336 blzn.

³ Zie de vorige voetnoot.

⁴ Uitgeverij Pelckmans, 2024, 751 blzn.

⁵ Nico Wouters, *Bezet bedrijf. De oorlogsgeschiedenis van de NMBS. De deportaties en een spoorwegmaatschappij tussen collaboratie en verzet*, Lannoo, 2023, 496 blzn.

een goed draaiende NMBS. Voor de Belgen onder andere voor de voedselbevoorrading.

Zowel aan de top als aan de basis van het bedrijf is er verzet. Bij de top is dat onder andere door de aanwerving van circa 25.000 mensen méér dan strikt noodzakelijk, omdat zo vele jonge mannen feitelijk kunnen ontsnappen aan de verplichte tewerkstelling in Duitsland. De Duitsers vragen wel de personeelslijsten van de NMBS op, maar de directie weigert meermaals deze lijsten te geven. Over de deportaties wordt in de notulen van de directie enkel gesproken in de betekenis van het vermijden van de deportatie van eigen personeel. Over de andere deportaties (van raciaal en politiek vervolgd, en verplichte tewerkgestelden) wordt slechts éénmaal gesproken. Die laatste deportaties beschouwt men als 'normaal' binnen het geheel van de dienstverlening aan de Duitse bezetter.

Bij een lezing in november in het FelixArchief in Antwerpen vatte Nico Wouters het uitblijven van verzet tegen de deportatietreinen samen in: 1. De deportatietreinen zijn een blinde vlek, 2. Prioriteit wordt gegeven aan het saboteren van militaire activiteiten (*denk aan het opblazen van een trein met militaire goederen in Kapellen en vlak over de grens met Essen in Nederland, r.m.*) en 3. Deportatietreinen saboteren is te gevaarlijk (*zie de geschiedenis van het twintigste transport waarbij het verzet het tegenhouden van dit transport te gevaarlijk vindt, maar de jongeren Youra Livchitz, Robert Maistriau en Jean Franklemon het toch doen, r.m.*).

Het verzet en de Jodenvervolgung zijn doorgaans twee aparte verhalen, maar men moet dat ook en vooral bekijken met de ogen van toen. Vergeet niet dat de mensen toen keuzes moesten maken in omstandigheden die we ons nauwelijks echt kunnen voorstellen.

Ruud Martens

VARIA

- We vernamen het overlijden van **Harry BRACHFELD** op 18 november 2024 op de gezegende leeftijd van 97 jaar.
- Lezingen in het Instituut voor Joodse Studies – Rodestraat 14 – 2000 Antwerpen:
 - **02/12 om 19u00 :Betrachtung zu Kafka, literatur und Judentum** door Prof. Em. Dr. Vivian Liska, Universiteit Antwerpen . Lezing in het Duits – Lokaal R.01.3
 - **12/12 : Tijdens de oorlog was ik Solange** : Sofie De Schamphelaire – copywriter en podcastmaker. Lezing in het Nederlands – Lokaal R.01.3
 - **19/12 : The Firstkulturwissenschaft:An intellectual Movement Emerging from Jewish Secularization** door Prof. em. Dr. Sigrid Weigel – Zentrum für Literatur und Kulturforschung, Berlin. Lezing in het Engels – lokaal R 01.3;

**AAN ONZE LEZERS WENSEN WIJ VAN HARTE PRETTIGE
EINDEJAARSFEESTEN EN HOPEN OP EEN VREDEVOLLER WERELD!**

